

Mens en Wereld

'T WAS ECHT ZO: er waren gevulde koeken op de landdag op het Geuzeneiland in Amsterdam. Als bewijs kreeg ik direct bij mijn aankomst een pakje met vijf stuks erin en een keurige strik er bovenop. Reuze bedankt, hoor. Maar er was nog veel meer en als ik terugkijk, weet ik eigenlijk niet, wat ik het eerst moet vertellen. We waren er vrij vroeg heengegaan, om op ons gemak de tent op te zetten en wat ons toen opviel was, dat iedereen, die er hoorde te zijn op de een of andere plaats, er ook werkelijk was. Met stijgende bewondering hebben we het allemaal aangezien. Wat moet deze dag een organisatie gevegd hebben, om het er allemaal zo los, zo vrij en zo 'ongeorganiseerd' te laten uitzien. Op alles was gerekend, er ontbrak niets. Behalve dan de zon, 't was vrij koud, maar een Hollandse hand is gauw gevuld: het regende tenminste niet.

Zo'n kleine zeshonderd mensen waren er, met tenten en windschermen en kampeerkooktoestellen, of gewoon, met dikke jassen aan, bij warme koffie in de cantine of in de enorme tent, midden op het eiland. De kinderen waren de hele dag weg: ik vond ze terug, tekenend achter een schildersezel, volleyballend en pannenkoeken bakkend in een grote kuil met houtvuurtjes.

Dan was er het oplaten van ballonnen, met huilende peuters, die hun ballon niet wilden loslaten. Er was een meneer, die de tas van zijn vrouw had weggemaakt en ook een meneer, die weer naar huis moest, ergens in Noord-Holland, omdat zijn vrouw de jas had laten opstaan. 'Wat zou zo'n man nou denken onderweg?' vroeg ik me af. 'Een getrouwde man denkt niet,' zei mijn echtgenoot en hij kan het weten!

Er waren excursies naar het Gerhardtshuis, bus-tochten door de tuinsteden en de boottocht van het C.S. door de grachten, evenementen waar de deelnemers heel enthousiast vandaan kwamen.

's Morgens was er een cabaret. Heerlijk. Dat was een vondst, waar iedereen geweldig van heeft zitten genieten.

Tot slot sprak de heer Pasman over de problemen van de Randstad. Hij begon met zijn bewondering uit te spreken over wat de Gemeenschap Tuinsteden West gepresteerd heeft. Net op dat moment zakten een aantal toehoorders door een bank.

't Was een fijne landdag. Hartelijk dank voor alle moeite en zorgen, dames en heren van de Tuinsteden. De kinderen willen zo gauw mogelijk wéér. Ik breng het maar over, want ik ben het er hartgrondig mee eens!

Leerstoel in de humanistiek

IN EEN STAMPVOLLE aula van de Leidse universiteit hield op vrijdag 21 mei professor J. P. van Praag zijn oratie als bijzonder hoogleraar. Zijn leeropdracht luidt, dat hij college zal geven in de *humanistiek* en de *anthropologie van het humanisme*, en het lag wel voor de hand, dat het thema van zijn inaugurale rede was een uiteenzetting van het begrip humanistiek en een programma van zijn werk aan de universiteit. De oratie — die inmiddels bij de firma Wolters verschenen is — heet dan ook: *Wat is humanistiek?*

Humanistiek is de theorie van het humanisme. Eliminerend gaat van Praag na wat onder modern humanisme verstaan moet worden. Het is geen nihilisme. Het bestrijdt zowel het sociale als het principiële nihilisme. Het is evenmin agnosticisme, want de humanist is van bepaalde dingen zeker en het is ook niet uitsluitend een hernieuwde studie van de klassieken. Het komt steeds meer los te staan van een godsdienstige samenhang en aanvaardt de mens als het enige uitgangspunt. Het is een alomvattende levensvisie. Het is geen filosofie, al ontbreken filosofische elementen niet. Het is een geesteshouding, die voorafgaat aan alle theorie en praktijk. Het vormt de levensovertuiging, gebaseerd op de mens in zijn menselijkheid, die hem zowel van het goddelijke als het dierlijke onderscheidt.

De theorie van het humanisme is geen afbeelding van de levensovertuiging maar is een model ervan. Het probleem van elke theorie is gelegen in de kloof tussen de beleving en de beschouwing, complementaire begrippen. De taal is ontoereikend om de beleving onder woorden te brengen, het dichtst naderen nog dichters en schrijvers deze opgave. De beleving biedt de mens geen toegang tot de 'ware' werkelijkheid en de beschouwing biedt daarvan slechts een model. De mens benadert het zijn in een 'vragende gerichtheid'. Het

zijn wordt tot een antwoord gedwongen en dit antwoord is de menselijke werkelijkheid, is de wereld. De mens kan zich het zijn slechts eigen maken 'overeenkomstig zijn geestelijke structuur en zijn lichamelijke organisatie'. Hij projecteert zijn werkelijkheid op het zijn. Het zijn zelf is voor de mens gesloten.

IN DE BESCHOUWING wordt de werkelijkheid door de mensen ook gemeenschappelijk beoordeeld, want men meent dat een waar oordeel ook door anderen als overeenkomstig de werkelijkheid erkend behoort te worden. Een zuiver subjectieve waarheid is een tegenspraak in zich zelf. De waarheid is niet iets, is niet ergens te vinden, maar is 'de thermometer van het proces van gemeenschappelijke beoordeling van de wereld. Zij is het teken van de menselijke verstandhouding.'

Zo is de humanistiek de doordenking van de humanistische levensovertuiging en dat is een filosofische bezigheid. De taak van de humanistiek is grondige en kritische bezinning om vanzelfsprekendheden bewust te maken.

Daarna sprak van Praag over de uitgangspunten bij het filosoferen over het humanisme. De wereld bestaat, de mens bestaat en hij weet dat. Het tweede postulaat is: de wereld is compleet en dynamisch. Er is niet nog iets achter of buiten de wereld. De wereld is ondoorgrondelijk maar compleet. Met wat de mens is wordt het gebied van de anthropologie betreden. Ook hier zijn een aantal uitgangspunten. B.v. de mensen zijn van dezelfde zintuiglijke en geestelijke structuur. Een ander uitgangspunt is dat de mensen 'deel hebben aan en aangelegd zijn op de werkelijkheid'. Het slot van de oratie wordt hier aangehaald:

(zie verder pag. 7)

Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
20e jaargang no 12 - 12 juni 1965

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

De uitspraak van het concilie over de rol van de joden bij de dood van Jezus is het voorwerp geweest van heel wat politiek gekonkel achter de schermen, een grote kerk als de rooms-katholieke in feite onwaardig. Om katholieken in de Arabische landen en om katholieke fascistten niet voor het hoofd te stoten, is de uitspraak al minder duidelijk geworden dan eigenlijk noodzakelijk was. Nu blijkt, dat er achter de schermen druk gewerkt wordt om de hele tekst maar weer te schrappen en aldus de 'schuld' van de joden opnieuw vast te stellen. Een katholiek blad als De Nieuwe Linie ageert tegen dit onwaardig en onwaarsachtig gedoe, onder andere door een uitspraak in herinnering te roepen van dr. Joachim Prinz, voorzitter van het American Jewish Congress, die op 25 april zei, dat een katholieke verklaring over de joden niet moet beschouwd worden 'als een poging om de joden te ontlasten van schuld aan godsmoord, maar om de kerk te bevrijden van de rol die haar onderwijst heeft gespeeld in het antisemitisme en de gruwelen die daaruit zijn voortgekomen'. Om aan duidelijkheid niets te wensen te laten, voegt de redactie daaraan toe: 'De Kerk hoeft de joden niet te bevrijden. De Kerk moet zichzelf bevrijden.'

Het Algemeen Handelsblad geeft een verslag van het proces tegen een Duitse oorlogsmisdadiger, Wilhelm Boger, in Frankfort. Deze man stond bij de gevangenen bekend als de 'duivel van Auschwitz' en de 'satan van Birkenau' en als er maar een fractie van wat het Handelsblad van zijn daden vertelt, juist is, zijn dat nog te fraaie benamingen voor deze beul. Niettemin vertelt het blad, dat Boger bij zijn arrestatie in 1958 een kleurloos burgermannetje geworden was, braaf huisvader en ijverig kantooremployé bij Heinkel (hé! Nou ja, welke fabriek heeft er niet voor Hitler gedraaid?). Hij leidde een harmonisch gezinsleven en in het huisgezin Boger werd aan tafel gebeden! Men vraagt zich af en toe toch wel af wat de waarde van een gebed is...

Buiten de perken van veertien dagen geleden bevat twee spijse 'dialoogjes' die ik maar liefst zonder commentaar doorgeef:

Dialoog I

— Weet jij waarom de PvdA in de regering is gegaan?
— Ja, dat is duidelijk: in de oppo-

sitie raakt zo'n partij gemakkelijk geïsoleerd.

— Maar de CHU dan, zal die nu niet geïsoleerd raken?

— Nee, natuurlijk niet; de VVD is immers ook in de oppositie gegaan.

— Trouwens in de oppositie krijg je meer stemmen, hè?

— Ja maar waarom is de PvdA dan niet in de oppositie gebleven?

— Omdat partijen die geïsoleerd raken aanhang verliezen en om dat niet af te wachten is de PvdA tussentijds aan de regering gaan deelnemen.

— Juist, nu begrijp ik het. Daarom zijn dus ook de CHU en de VVD tussentijds in de oppositie gegaan: de stemmen die ze toen ze in de regering zaten kwijt raakten, krijgen ze nu ze in de oppositie zijn weer terug.

— Zo is 't. Het beste voor alle partijen zou eigenlijk zijn, steeds kabinetten te veranderen zonder verkiezingen te houden.

Dialoog II

Johnson: Er is, geloof ik, een opstand in Santo Domingo. Zie jij er communisten achter zitten?

Rusk: Altijd. We moeten onze burgers beschermen. Er moeten mariniers heen.

Johnson: Maar dan zullen we de democraten tegen ons innemen. Vergeet niet dat Juan Bosch destijds democratisch werd gekozen.

Rusk: Wat heet hier democratisch? We moeten mensen hebben, die wij kunnen vertrouwen!

Johnson: Je hebt gelijk. Franco blijkt ook een heel betrouwbare bondgenoot te zijn en ik heb wel eens gehoord, dat hij op niet helemaal legale wijze aan de macht is gekomen. Stuur maar mariniers. Maar toch, zullen de democraten dan niet in de armen van de communisten worden gedreven?

Rusk: Dan zullen er dus meer communisten komen en daar sturen wij weer meer mariniers tegen. Tenslotte moeten onze burgers dan ook weer beter beschermd worden.

Johnson: Goed. Maar denk erom, dat er ook in Vietnam nog nodig zijn. Bovendien kosten deze acties 700 miljoen dollars extra...

Rusk: Uiteraard, alles heeft zijn grenzen, maar vrijheid wordt nu eenmaal duur gekocht en verdedigd, dat leren we in ons eigen land, zoals in Alabama.

In Nieuw Europa, maandblad van de Europese Beweging, schrijft prof. dr. H. Brugmans over de Duitse eis tot 'Wiedervereinigung', dat is herstel van de nationale eenheid. Hij is daar als

federalist een voorstander van, omdat, zegt hij, het in het gefedereerde Europa waar wij naar streven, er niet toe doet of de ene deelstaat groter is dan de andere. Anti-Duits sentiment, hoe begrijpelijk ook, mag daarbij geen rol spelen. Mocht het een keer zover komen, dat Oost- en West-Duitsland verenigd zouden kunnen worden (en dat hangt af van allerlei wijzigingen die zich binnen de grote machtsblokken zouden kunnen voltrekken), dan zou wel eens kunnen blijken, dat de beide Duitslanden zover uit elkaar zijn gegroeid, dat zij een goede nabuurschap prefereren boven een hereniging. Ook dat maakt voor een federaal Europa geen verschil, het is een kwestie van zakelijke nuttigheid, niet van principe. Waarom zouden alle Duitssprekenden in één rijk verenigd moeten zijn? Zijn er ook bezwaren tegen het bestaan van Oostenrijk of Zwitserland? Het moeilijkste punt is dan ook niet die al dan niet reële wens tot hereniging, maar de kwestie van de oostelijke grens, en prof. Brugmans stelt, naar mijn mening terecht, vast, dat de Duitsers de pil van de nederlaag nu eindelijk maar eens moeten slikken en moeten afzien van hun aanspraken op stukken Pools gebied. De Polen zijn misschien wel het volk dat het meest onder de Duitsers heeft geleden; zij zijn dan ook niet voor niets met deze gebieden 'schadeloos' gesteld. Het Poolse volk komt zekerheid toe, dat ook het Westen zijn grenzen zal respecteren en iedere Duitse eis afwijst zijn westelijke provincies 'heim ins Reich' te brengen. Bovendien speelt Bonn met het voortdurend stellen van deze eis de Sovjet-Unie in de kaart. Consequent wordt er in de Bondsrepubliek over 'Midden-Duitsland' gepraat, als het over de D.D.R. gaat, en dat houdt in, dat de vroeger Duitse gebieden in Polen het eigenlijke 'Oost-Duitsland' zouden zijn. Is het een wonder, dat men daarmee de Polen steeds dieper in het Russische kamp jaagt en dat de Russen heel gemakkelijk het oorlogszuchtig streven van West-Duitsland als dankbaar aanvaard attribueert in hun propagandakar-

tje meevoeren? Het Westen zou eens moeten ophouden deze officiële uitingen van de Westduitse bondgenoot steeds maar weer (althans met de mond) te steunen; wat zouden we erbij verliezen, als we de Duitsers eens de waarheid voorhielden?

Als consumentengroep in de levensmiddelensector blijken de huisdieren van twee maal zo grote betekenis als alle Amerikaanse baby's tezamen: jaarlijks wordt \$ 500 miljoen uitgegeven voor honden-voedsel en \$ 125 miljoen voor kattenbrood en voorbereide kattehapjes: de omzet aan speciale babyvoeding bedraagt ongeveer \$ 300 miljoen per jaar', lees ik in Economische Voorlichting. Niettemin:

'Het gevarieerde menu is slechts één facet van de hoge levensstandaard van de Amerikaanse honden en poesen. Een ander facet vormen de non-food onderhoudsmiddelen. De lievelingsdieren moeten — of ze willen of niet — getrimd, met shampoo gewassen, met deodorants, make-up als haarcrème en mascara, en parfums bewerkt worden en vaak ook modieus gekleed gaan. De omzet in non-food artikelen voor Amerikaanse honden en katten belooft \$ 300 miljoen per jaar. In de steden vindt men verschillende beauty-salons voor honden en poesen. Men kan hondenagellak kopen in groene en lavendeltinten. Met exotische parfums en speciale tandpasta worden de dieren verwend... of mogelijk naar hondenidee geplaagd. De dierenkledingbranche biedt ruime keuze uit honden- en poesejasjes ter bescherming tegen kou; ook plastic regendekjes en laarsjes zijn vrij algemeen. Tot de meer exclusieve kleding behoren badjasjes en pyjama's, en zeker het wollen hondetruije met minkkraag van \$ 50. Tot de laatste noviteiten behoren de collecties honden- en kattenkleding. Voorts wordt voor de feestdagen speciale kleding voor honden en katten aangeboden: met Kerstmis moeten de viervoeters hun kerstsokjes aan.'

VOORJAAR

Het licht vlaagt over 't land in stooten
wekkend het kort en straf geflonker
der blauwe wind-gefronsde slooten;
het gras gloeit op, dooft uit, is donker.

Twee lammren naast een stijf grauw schaap
staan wit, bedrukt van jeugd in 't gras...
Ik had vergeten hoe het was
en dat de lente niet stil bloeien,
zacht droomen is, maar hevig groeien,
schoon en hartstochtelijk beginnen,
opspringen uit een diepe slaap,
wegdansen zonder te bezinnen.

M. VASALIS

(Uit 'Parken en woestijnen', uitgave A. A. M. Stols)

Santo Domingo, een toetssteen

OP MAANDAG 10 MEI heeft het dagelijks bestuur van het Humanistisch Verbond zich tot de minister-president gewend met een verklaring, die wel voor zichzelf spreekt. Toch kan een korte uiteenzetting er over geen kwaad, gezien ook enkele reacties van leden, die in dit nummer worden afgedrukt en enkele brieven die we nog hebben gekregen. Het blijkt nuttig de plaats van het Verbond in kwesties van wereldpolitiek nog eens te verduidelijken. Enkele algemene vragen en enkele kanten van de situatie in Santo Domingo komen daarbij aan de orde. Allereerst de algemene vragen.

Doet het Humanistisch Verbond aan politiek?

Het antwoord hierop hangt af van wat men bedoelt. Maar als men vraagt: doet het Humanistisch Verbond aan partij-politiek? dan is het antwoord beslist: neen! Het Verbond omvat liberalen, socialisten, partijlozen; het wil hen allen verenigen op de grondslag van het humanisme. Het kan dus geen stelling nemen in zaken die hen rechtmatig verdeeld houden. Het moet geen partij kiezen, maar de eisen van het humanisme in alle partijen aan de orde stellen. Zo staat het ook in het congresbesluit van 1949, waarin het Humanistisch Verbond afstand nam van het communisme.

Maar daar staat ook dat het humanisme steeds op zal komen voor vrijheid en gerechtigheid. En ook sindsdien hebben het hoofdbestuur en het congres zich uitgesproken over vraagstukken als bevolkingsgroei en geboorteregeling, onderontwikkelde gebieden, wereldvrede en wereldpolitiek. In die zin mag het humanisme zich niet onthouden van bemoeiing met de politiek. Politiek hier opgevat in de betekenis van behartiging van menselijke belangen in de samenleving.

Ook daarmee moet men overigens zeer voorzichtig zijn. De vraagstukken zijn moeilijk en al gauw spelen partij-politieke inzichten een rol bij de stellingname. Vandaar dat wij ons altijd grote zelfbeperking opleggen bij uitspraken die het politieke leven raken, zoals radio- en t.v.-bestel, bewapening en ontwapening, hulp aan onderontwikkelde gebieden, wereldpolitieke vraagstukken. Vaak bepalen wij er ons toe in Mens en Wereld de aandacht van leden en buitenstaanders te vragen voor hachelijke situaties en onze zorg uit te spreken over dreigende gevaren. Dat deden we bijvoorbeeld bij de Cuba-crisis en inzake Vietnam. Maar soms moeten wij oordelen omdat zwijgen verloochening zou zijn, zoals ten aanzien van de apartheid in Zuid-Afrika of de agressie van China tegen India.

En er zijn ook situaties waarin naar ons besef de gehele internationale rechtsorde op het spel staat en daarmee ons aller toekomst. Dan moeten humanisten tonen dat hun overtuiging niet een tot niets verplichtende theorie is, maar een

op het gehele leven betrokken gezindheid, die tot stellingname noopt. Dat was het geval in 1948 bij de overweldiging van Tsjecho-Slowakije; dat was ook het geval in 1956 bij de Russische interventie in Hongarije. Beide keren hebben we ons ondubbelzinnig uitgesproken. En ook nu, in de kwestie Santo Domingo, heeft het DB gemeend zijn stem te moeten laten horen; ook omdat hier een kristallisatiepunt bereikt scheen in een uiterst verontrustende ontwikkeling.

Wat is er aan de hand in Santo Domingo?

HET IS GOED ons scherp voor ogen te stellen wat er daar aan de hand is. Men heeft het in de kranten kunnen lezen, maar men is geneigd het te vergeten. In Santo Domingo is enige jaren terug een vooruitstrevende, democratische regering gekozen onder leiding van Juan Bosch. Deze constitutionele regering is omvergeworpen door een militaire opstand. En nu is de grondwettige groepering van Bosch een poging begonnen om de macht weer in handen te krijgen. Bosch heeft zijn gezag overgedragen aan Caamano. De militaire junta wordt praktisch geleid door generaal Imbert. De poging van de grondwettige, democratische regeringsgroep (in de berichtgeving meestal 'rebellens' genoemd) om de militaire opstandelingen onder Imbert (in de berichtgeving 'de regering') te verdrijven scheen succes te hebben. Toen kwamen de Verenigde Staten tussenbeide en hun ingrijpen deed de machtsverhoudingen omslaan.

Nu zijn de Noord-Amerikanen niet alleen onze bevrijders van 1945, maar ook nu nog de handhavers van onze vrijheid in de wereld. Dat verplicht ons tot de grootste terughoudendheid bij de beoordeling van hun politiek. Maar het kan ons niet ontheffen van de plicht ons rekschap te geven van die politiek. Met name blijft het te allen tijde zaak die politiek te toetsen aan de door ons steeds meer beleiden grondslagen van een internationale samenleving: trouw aan verdragen, non-agressie en non-interventie. Die toetsing is onontkoombaar omdat daarmee de menselijkheid van de samenleving op het spel staat. En dan kunnen we ons niet aan de pijnlijke indruk onttrekken dat hier een onvoldoende gemotiveerde interventie wordt uitgevoerd.

Maar waren de communisten dan niet doorgedrongen in de rijen van de democratische regeringsgroep? De Verenigde Staten zijn in gebreke gebleven dat duidelijk te maken. Als men lang genoeg wacht, zal die infiltratie, vrezen wij, wel plaats vinden. Of de verbitterde democraten zullen zelf tot communisme vervallen, zoals in Cuba onder gelijksoortige omstandigheden gebeurd is.

Daarom deden wij een beroep op onze regering om te bevorderen dat de zaak zo spoedig mogelijk in handen zou worden gelegd van de Organisatie van Amerikaanse Staten (of de Verenigde Naties), op de wijze waarop de Verenigde Staten dat zelf gedaan hebben ten tijde

van de Korea-crisis. Op die manier immers zou het conflict weer in de sfeer van de internationale rechtsorde worden teruggebracht en een situatie beëindigd worden die een hoogst bedenkelijke internationale ontwikkeling kan inleiden.

Santo Domingo nu is niet vergelijkbaar met Cuba tijdens de crisis. Het gaat niet om een directe bedreiging van de Verenigde Staten, maar voorshands om een intern conflict. Voorkomen is beter dan genezen. Inderdaad. Maar het middel moet niet erger zijn dan de kwaal. Dat vrezen wij. En met ons wordt dat gevreesd door de Verenigde Naties. Maar ook door Robert Kennedy; en door Arthur Schlesinger, om enkele klinkende namen te noemen. En ook, misschien is dat nog belangrijker, door de humanisten in de Verenigde Staten. Dit is geen bewijs voor ons gelijk, maar wel bewijst het dat hier geen partijpolitiek aan de orde is. Intussen lijken de zaken trouwens in de richting te gaan die wij als wenselijk hebben aangewezen.

De betekenis van een brief

Onze brief is geen bindend stuk voor de leden; nog minder dan een verklaring van het hoofdbestuur dat zou zijn. Maar zij geeft uiting aan onze ongerustheid. Wij verzetten ons keer op keer tegen de neiging te pas en te onpas resoluties aan te nemen. Maar er zijn ook momenten dat men spreken moet, wil men niet de schijn op zich laden van partijdigheid. Voorlopig zal er voor spreken – hopen wij – geen aanleiding meer zijn. We lezen in de N.R.C. van 20 mei de woorden van Caamano: 'Wij zijn bereid een wapenstilstand te aanvaarden en te eerbiedigen. Wij zijn bereid dat een missie van de O.A.S. een onderzoek komt instellen naar wat onze tegenstanders 'de communistische vertakkingen' noemen. Maar als het moet zullen wij tot het bittere einde vechten'. En meteen daarop: 'De verlegenheid van de woordvoerder van de Amerikaanse ambassade en van de opperbevelhebber is duidelijk merkbaar. Het wordt iedere dag moeilijker de pijnlijke en precieze vragen te ontwijken. Het is duidelijk dat Mc.George Bundy poogt generaal Imbert en sommige andere hoge dominicaanse officieren ter zijde te schuiven in de hoop een politieke centrumoplossing te vinden.'

Op 21 mei schrijft de N.R.C.: 'Het is duidelijk dat Johnson het thans betreurt zich in het dominicaanse wespennest te bevinden dat hijzelf heeft geschapen. Dat blijkt uit vertrouwelijke opmerkingen van de raadslieden van de president: 'Als wij alles geweten hadden zouden wij hier nooit gekomen zijn', verklaarde de Amerikaanse onder-minister van het leger Vance, die in Santo Domingo gebleven is in gezelschap van Mc.George Bundy.'

Intussen begon de vervanging van Noordamerikaanse door Braziliaanse troepen. Andere maatregelen zullen naar wij hopen volgen. Moge de internationale samenleving uit dit conflict niet al te zeer verzwakt te voorschijn treden.

Het dagelijks bestuur

Van Praag: 'De niet-gelovige is geen halfwas'

DR. N. G. VAN DOORNIK, hoofdredacteur van het katholieke tijdschrift 'De vragende mens' heeft in de *Tijd/Maasbode* van 9 januari 1965 onder de titel 'Kerk en niet-gelovige wereld' een artikel gepubliceerd, waarin hij de wenselijkheid van de dialoog tussen beide aan de orde heeft gesteld. Dat artikel is voor Dick Ouwendijk, een der redacteurs van 'De vragende mens' aanleiding geweest voor een uitvoerig interview met prof. dr. J. P. van Praag, voorzitter van het Humanistisch Verbond. Het resultaat van dat vraaggesprek stond in no. 2 (1965) van genoemd blad. Wij nemen het onverkort in dit nummer van *Mens en Wereld* over.

PROFESSOR VAN PRAAG uitte zich in positief waarderende zin over het artikel, dat in vele opzichten blijk gaf van een juist aanvoelen van reacties in humanistische en andere buiten-kerkelijke kringen.

Ook hem was in de door pater Van Doornik geciteerde rede van paus Paulus op 29 september '63 de passage opgevallen: 'wanneer wij de mensenfamilie overzien, worden wij verdrietig... om het sterke atheïsme dat een deel van de mensheid doordrongen heeft met een verstoring van de orde en de culturele, sociale en morele waarden, waardoor het authentieke begrip voor deze rangorde verdwijnt.'

De heer Van Praag was bereid om voor een groot deel mee te gaan met de door pater Van Doornik gegeven verklaring, dat de paus vooral het oog zou hebben gehad op gemeenschappen als de communistische in Rusland en China, waar bepaalde dingen gebeuren die een westerling en zeker een gelovige westerling verdrietig kunnen stemmen.

Dr. Van Praag: Ik wil hierbij dan in het midden laten of wij met betrekking tot het communisme kunnen spreken van een 'verstoring van de orde en van de sociale en morele waarden'. De orde in Rusland en China kan ons misschien te straf en te weinig persoonlijk voorkomen, maar dat het communisme de orde zou verstoren is eenvoudig niet waar. Zoals het ook niet waar is, dat het de waarde van het sociale en culturele zou ontkennen. Misschien zouden wij zelfs kunnen zeggen dat het de sociale waarden méér zoekt dan elders wordt gedaan. Ik laat dus dergelijke uitspraken geheel en al voor rekening van de paus. Maar afgezien daarvan staan er in die toespraak toch vreemde dingen. De samenhang is verkeerd. Waarom moeten uitgerekend het 'orde verstorende' communisme en het atheïsme in één adem worden genoemd? Het is precies hetzelfde als wanneer wij in de nazitijd het nazisme en het christendom in één adem zouden hebben genoemd. Het nazisme is tot ontwikkeling gekomen in een christelijk land, al was het dan niet een zuiver katholiek maar een katholiek-protestants land...

Ik (Dick Ouwendijk): Vele kopstukken waren van huis uit katholiek. Hitler en Goebbels, die zelfs een leerling van de Jezuïeten is geweest...

Dr. Van Praag: Wel, het christendom zou terecht bezwaar hebben gemaakt, wanneer wij dat nazistische deel van de mensheid ermee zouden hebben vereenzelvigd. Men zou hebben gezegd: die mensen zijn afgedwaald. Waarom zouden wij, atheïsten, dat dan niet mogen zeggen van groepen als extreme communisten of

kleurloze nihilisten. Begrijpt u wat ik bedoel? De samenhang is vreemd. Er zit in opgesloten dat het atheïsme toch eerder tot 'verstoring van de orde' leidt dan het christendom. En dat is een punt dat losgelaten dient te worden wil een gesprek ook maar enige zin hebben.

Ik: Zou misschien door de paus toch in algemener zin aan het atheïsme zijn gedacht? Het is in christelijke en zeker in katholieke kring lange tijd de gewoonte geweest om zich aan de redenering te houden: atheïsme is goddeloosheid, goddeloosheid leidt tot overmaat van vrijheid en bandeloosheid, en via die overmaat tot verstoring van de orde zowel in de moraal als in andere opzichten.

Dr. Van Praag: Neen, dit is zo'n achterlijke gedachte, dat ik die mogelijkheid niet wil veronderstellen.

Het atheïsme heeft zoveel figuren voortgebracht die met hun werk en persoon een zo volkomen tegenspraak vormen van die gedachte, dat ik mijn tegenstander niet zou willen vernederen door haar aan hem toe te dichten. Maar nu we daar toch over spreken zou ik nog een stapje verder willen gaan. De humanist mr. Doeleman, die ik persoonlijk goed ken en met wie ik bevriend ben, heeft getracht het standpunt van de paus zo objectief mogelijk te benaderen. Ik heb daar alle respect voor. Maar met de zinsneden die in het artikel van pater v. Doornik van hem worden geciteerd ben ik het toch niet eens. De heer Doeleman heeft geschreven: 'voor de paus, die nu eenmaal de taak heeft het geloof te bewaren en de kerkelijke organisatie in stand te houden, moet het atheïsme een louter negatief en destructief verschijnsel betekenen.'

Ik zie dat moeten helemaal niet in. De paus kan zich zorgen maken over een 'uitzichtloos nihilisme' en over 'grof materialisme'; daar maken wij ons óók zorgen over. Alleen – wij noemen het ook *nihilisme* en *egoïsme* en *geen atheïsme!* In verband hiermee wees de heer Van Praag op figuren uit het oosterse en westerse denk- en cultuurleven, figuren die buiten het christendom hebben gestaan, die niet godsdienstig genoemd kunnen worden maar die voor de 'ordelijke, culturele en sociale ontwikkeling' van de mensheid een enorme betekenis hebben gehad – zonder hen zou het menselijke veel positiefs hebben gemist.

Dr. Van Praag: Het is eenvoudig niet vol te houden, dat het karakter en de waarde van het ongodsdienstige kunnen worden afgemeten aan de negatieve dingen die we in het leven zien. Dit is even dwaas als de waarde van het katholicisme afmeten aan de godsdienstoorlogen

en de inquisitie. Is godsdienst dan een waarborg dat de orde niet wordt verstoord? Het zou een negatie zijn van de geschiedkundige werkelijkheid, wanneer wij zouden ontkennen dat de godsdiensten zich herhaaldelijk hebben schuldig gemaakt zoal niet aan verstoring van de maatschappelijke dan toch wel van de humane orde. Niettemin, voor onze dagen kunnen wij wel zeggen, dat de godsdienstige kringen het met het respect voor de humane orde serieus menen.

Ik: Misschien is daarom alleen al de dialoog speciaal tussen de godsdienstige en de niet-godsdienstige mens onmisbaar?

Dr. Van Praag: Ongetwijfeld. Wij vormen samen één wereld, één lotsgemeenschap. Dit maakt het zeker wenselijk dat de dialoog voortgaat. Alleen, wat dat betreft is er in de toespraak van de paus nóg een passage, waarover ik als atheïst ben gevallen. Dat is de passage: 'wij treffen soms ook mensen aan, die uit zuiver idealisme atheïsten zijn en die, verontwaardigd over de middelmatigheid en het egoïsme in zoveel lagen onzer hedendaagse maatschappij op juiste manier zegswijzen en meningen aan ons Evangelie ontnemen om de noodzaak van de menselijke solidariteit en bekommernis tot uiting te brengen.'

Er is geen westerse humanist die zal ontkennen, dat zijn cultuur, de Europese cultuur, diepgaand beïnvloed is door elementen uit het evangelie. Maar dat mag niet eenzijdig worden geïnterpreteerd. Er heeft in Europa al een humanisme bestaan vóórdat het evangelie er was. Denk maar aan de klassieken, de Griekse en de Latijnse. Cicero bij voorbeeld heeft voor zijn verdediging van het menselijke niets aan het evangelie ontleend. Zo goed als wij kunnen zeggen dat onze tegenwoordige humanistische wereld elementen heeft van het christendom, kunnen wij ook zeggen dat het christendom elementen heeft ontleend aan het niet-christelijke humanisme. Er zijn diverse kerkvaders geweest, die moeite hebben gedaan om aan te tonen, dat het christendom kon wedijveren met humanisten. Zij namen niet alleen de literaire vorm over, soms zelfs de titels van werken. Natuurlijk wil ik daarmee niet zeggen, dat het christendom al zijn wijsheid aan de klassiek humanistische oudheid zou hebben ontleend.

Ter verduidelijking gaf de heer Van Praag een, aan een Engelse humanist ontleend, markant voorbeeld van de verhouding christendom en de op het klassieke humanisme gebaseerde westerse cultuur: 'het is als met een omelet: er bestaat geen mogelijkheid meer om de eieren waarvan een omelet is gemaakt weer in hun schalen terug te doen. Maar dat is ook de bedoeling niet: de bedoeling is – de omelet.'

HET GESPREK concentreerde zich hierna op de aard van de dialoog tussen atheïsten en gelovigen.

Dr. Van Praag: Wat mij hindert is, dat in het godsdienstig milieu het humanisme dikwijls wordt gezien – wel als een bloem, maar een

bloem die van de wortel is afgesneden en daarom op den duur moet verwelken. Gaan de gelovigen dat als basis nemen, dan is een gesprek uitzichtloos. Het humanisme is geen afgesneden bloem, ook niet het atheïstisch humanisme. Het atheïsme heeft in de aard van het mens-zijn zelf iets ontdekt waarop het zijn levensovertuiging kan bouwen. Wensen de gelovigen een gesprek, dan zullen zij moeten beseffen, dat de atheïst zijn overtuiging niet beschouwt als iets dat van het christendom of van de godsdienst is afgeleid! Wanneer ons humanisme aan iets is ontleend, dan is het aan onze ervaring met, onze visie op en onze doorlichting van het mens zijn. *Ik:* Ziet u in christelijke kringen aanwijzingen omtrent het aanwezig zijn van een dergelijk besef?

Dr. Van Praag: Van essentieel belang is, dat het zelf-bewust-zijn groeit. Naarmate dat groeit, vermindert de behoefte om elkander te bestrijden. Wat het atheïsme betreft kunnen wij zeker zeggen, dat er een verandering heeft plaats gehad. In de negentiende eeuw had het vooral de gevoelswaarde van een anti-theïsme. Die gevoelswaarde is in het moderne humanisme op de achtergrond geraakt. Wij maken ons niet meer zo druk over dingen die niet voor bewijsovertuiging vatbaar zijn noch hebben wij het gevoel, dat wij een soort van halfwas overtuiging aanhangen. Dat zelf-bewustzijn zal door de gelovige gesprekspartner aanvaard moeten worden. Natuurlijk mag de gelovige *hopen* dat hij zijn atheïstische gesprekspartner nog eens zal kunnen overtuigen, maar dat moet geen uitgangspunt zijn voor een gesprek. Ziet de gelovige in de atheïstische gesprekspartner bij voorbaat een ander die hij noodzakelijk moet bekeren, dan is die ander geen gesprekspartner meer. De een dient de ander in ernst te nemen *zoals hij is*. De gelovige mag de humanist niet zien als iemand die op weg is en die van het gesprek met hem alieen maar meer zal kunnen leren! Misschien realiseren katholieken en protestanten zich te weinig, dat zij de atheïst zien als het halfwasje dat nog tot volle wasdom moet komen. De kwestie waar het om gaat is dus: wat is voor het gesprek het hoofdmotief? Is het: de ander proberen in de Kerk te brengen? Of is het: de behoefte aan onderlinge menselijke verbondenheid?

Ik: Gezien de ontwikkelingen die het katholieke denk- en geestesleven doormaakt, waarbij veel dingen, die vroeger verabsoluteerd werden, nu beter in hun relativiteit worden gezien, geloof ik wel te kunnen zeggen dat het laatste het hoofdmotief is. Beperk ik mij b.v. tot '*De vragende mens*' dan is er, voor zover er sprake is van een evangelisering, vooral sprake van een pre-evangelisering: wij willen ter kennis brengen. Niet in de vorm van: zo is de waarheid die u dient aan te hangen, indien u vol-menselijk wilt zijn. Het is ons te doen om een menselijke uitwisseling van waarden, die aan onze kant getoetst worden aan onze christelijke denkwijze. Het kan wederzijds bevruchting of verrijking van eigen zienswijzen in de hand werken.

HET KWAM MIJ VOOR, dat de heer Van Praag toch niet geheel overtuigd was van de reële bereidheid aan katholieke zijde tot een *positieve* eerbiediging van de overtuiging van de niet-gelovige.

Dr. Van Praag: Bij de protestanten voel je ten aanzien van de oecumene soms dezelfde bezwaren. Rogier heeft het misschien wat cru uitgedrukt, maar je voelt dikwijls de aanwezigheid niet van de begrijpelijke *wens*, maar van

de bedoeling de ander te doen terugkeren of te bekeren tot het katholicisme.

Het gaat hier om dingen waarvan de gradaties en schakeringen moeilijk scherp te markeren zijn. De heer Van Praag erkende ook graag dat er in katholieke kring verscheidenen zijn die met betrekking tot de dialoog tussen gelovigen en niet-gelovigen eenzelfde positieve houding aannemen als door hem in humane en humanistische zin onontbeerlijk wordt geacht.

Minder begrip kon hij opbrengen voor het denkbeeld van katholieken die het christelijke en speciaal het katholieke volksdeel nog niet rijp achten voor de dialoog met de ongelovige wereld en daarom menen dat in de eerste plaats dient gestreefd te worden naar een interne voorbereiding der katholieken.

Dr. Van Praag: Dat is valse bescheidenheid, en nog wel vals in tweevoudige betekenis. Naar mijn mening is die bescheidenheid voor een belangrijk deel een vluchtreactie.

Hierover verder sprekende bleken wij eenzelfde mening te zijn toegedaan over de noodzaak van een *actueel en levend contact*. Zelfs al zou de gemeenschap der gelovigen nog *niet rijp* zijn voor de dialoog, dan zou het toch een averechtse uitwerking hebben, wanneer eerst begonnen werd met de modernisering van het eigen forum. De rest blijft daar niet wachtend naar staan kijken, die gaat verder. De pogingen tot gesprek zouden onvermijdelijk veranderen in vergeefse inhaalmanoeuvres. Een gesprek heeft slechts zin, wanneer het kans biedt op een wederzijdse actieve begripsverruiming.

IN VERBAND HIERMEE legde ik de heer Van Praag nog een andere vraag voor, die voor het christelijk milieu een min of meer kwellend karakter heeft. We leven in een tijd, die op christelijk niveau in het teken staat van oecumene. Volgens bepaalde katholieken dient ook het gesprek met de ongelovige wereld op de grondslag van de oecumene te worden gevoerd. Zij zijn van mening dat de atheïsten een dergelijke dialoog waardevoller of in ieder geval boeiender zullen vinden.

Dr. Van Praag: De oecumene spreekt mij persoonlijk niet aan; ik kan er warm noch koud onder worden. Maar wanneer het de bedoeling zou zijn, dat het gesprek opgeschort moet worden tot de christelijke eenheid tot stand is gebracht of het gesprek een, volgens u, oecumenisch karakter zal hebben, dan betekent dat een opschorting tot Sint Juttemis. Ik zie die eenheid vooreerst nog niet tot stand komen, ik betwijfel zelfs of zij wel ooit tot stand zal komen. Daarom begrijp ik ook niet waarom het gesprek niet zou kunnen doorgaan op voet van atheïst en katholiek of atheïst en protestant. Ik ben trouwens van mening, dat het gesprek met de atheïst bevruchtend kan werken op de onderlinge christelijke meningsverschillen. Men zal eerder zicht krijgen op het betrekkelijke van die geschillen. De atheïst zal men namelijk nu eens aan de ene en dan weer aan de andere zijde zien.

Om een voorbeeld te noemen. Wij atheïsten ontkennen de bewijsbaarheid van het godsbestaan. In deze zin zullen we gemakkelijker de protestanten aan onze zijde vinden. Van de andere kant ontkennen we de principiële verdorvenheid van deze wereld; wat dat betreft zullen wij weer meer begrip bij de katholieken aantreffen. Natuurlijk mogen bij al deze dingen de gradaties niet uit het oog worden verloren. Maar het belangrijkste blijft dat wij, niet-godsdienstigen, aanvaard worden als evenwaar-

dige partners. En waarom zou er dan gewacht moeten worden?

Ik zie trouwens nog een ander gevaar, namelijk dat door de ontwikkeling van de dingen in de oecumene een streven zal ontstaan om zogenaamd gezamenlijk een dam op te werpen tegen het atheïsme en tegen het communisme. En dan zijn wij verder van huis! Het moet voor ons allemaal zijn: één wereld of geen wereld. U moet het mij ten goede houden, maar wanneer wij de zaken onder dát aspect bezien, dan kan ik er alleen maar blij om zijn dat we hier in Nederland leven onder verdeelde kerken.

ZELF BEDUCHT voor het toenemen van een ecclesiaal institutionalisme bij een eventueel kwantitatief toenemen van de oecumene, kon ik de bezorgdheid van de heer Van Praag begrijpen. Wij waren hiermee wel aan het eind gekomen van onze, onvermijdelijk te snelle, verkenning van het artikel van dr. Van Doornik. Er restte mij evenwel nog één vraag:

Ik: Het gesprek tussen gelovigen en niet-gelovigen duurt al zo lang, gaat het nu alleen maar om het spreken of dient dit ook in een of andere vorm enig gevolg te hebben?

De heer Van Praag was zeker van mening dat het nuttig zou zijn, indien het tweegesprek meer inhoud zou krijgen. Tot nu toe is er vooral sprake geweest van min of meer particuliere initiatieven, zoals Het Gesprekscentrum en ook De Vragende Mens.

Dr. Van Praag: Het zou zeker van belang zijn, wanneer de contacten die tot nu toe zijn gelegd zouden leiden tot meer concrete verhoudingen. Het stadium van het inleidende gesprek hebben wij eigenlijk al achter de rug; het zou zin hebben wanneer er met steun van een zekere officiële erkenning ook realistisch stappen zouden worden ondernomen. Wij moeten niet alleen theoretisch erkennen dat wij als mens met elkander te maken hebben, dat dient ook omgezet te worden in de praktijk. Niettemin, wanneer wij ons b.v. even beperken tot uw blad, De Vragende Mens – alleen al het feit dat het er *is*, is van belang. Ik ben zelf niet erop geabonneerd, maar we weten dat het bestaat en werkt: als een teken van de *wil* tot menselijke verbondenheid.

HET IS een zeer innige wens van de redactie van De Vragende Mens, dat die wil tot menselijke verbondenheid tot een reeds ruimer en intensiever praktijk zal leiden: in een onderling positieve waardering van atheïst en gelovige, op basis van gemeenschappelijk respect voor wat des mensen is. Niet voor niets beroept Christus zich in zijn goddelijkheid op zijn kwaliteit van zoon des mensen; al gaat het niet op te zeggen: humanisme is christendom, wel kunnen wij zeggen dat christendom een humanisme is.

Ik hoop dat iets van deze atheïstische en christelijke denknunances in dit gesprek met professor Van Praag in voldoende duidelijkheid naar voren is gekomen.

D. Ouwendijk

Lezingen voor de radio

Zondag 13 juni VARA 9.45 uur: mevr. D. Roethof-Ensing 'De mensen maken, dat je zo word'

Zondag 20 juni VARA 9.45 uur: J. P. van Praag 'De wil om te leven'

Amerikaanse humanisten kritiseren acties van de VS

Van de American Humanist Association ontvingen wij het volgende persbericht:

Yellow Springs, Ohio, 17 mei 1965 – Hoewel dit niet gebruikelijk is, heeft het dagelijks bestuur van de American Humanist Association een kritisch gestemde verklaring uitgegeven terzake het beleid van de regering der Verenigde Staten in Vietnam en de Dominicaanse Republiek. De American Humanist Association doet een beroep op de president van de Verenigde Staten om af te zien van een gedragslijn welke door de wereldopinie gezien wordt als een éézijdige politionele actie in de Dominicaanse Republiek en Zuid-Vietnam. Het ogenschijnlijk zich toe-eigenen van de bevoegdheden van rechter, beoordelaar en voltrekker in internationale geschillen of in interne machtsconflicten van een ander land is niet in overeenstemming met de Amerikaanse bedoeling tot het benutten en versterken van internationale organen voor het behoud van de internationale rechtsorde. De American Humanist Association doet een beroep op alle Amerikanen

van goede wil en gezond verstand om zich aan te sluiten bij het pleidooi van Paus Johannes XXIII in Pacem in Terris om het apparaat van de Verenigde Naties te gebruiken voor de handhaving van vrede en orde in een wereld, waarin de rechten van de mens en de menselijke waardigheid meer geëerbiedigd zullen worden.

Als organisatie toegewijd aan de bevordering van de rechten van de mens en de menselijke waardigheid overal ter wereld, veroordeelt de American Humanist Association principieel het agressief gebruik van geweld door elke natie. Zij dringt er in het bijzonder bij de regering van de Verenigde Staten op aan om op passende wijze gebruik te maken van de aangeboden bijstand van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties voor het vinden en doorvoeren van een politieke oplossing voor het Zuid-Oost-Aziatische conflict. De American Humanist Association juicht het plan van de president toe voor het scheppen van nieuwe internationale mogelijkheden voor samenwerking bij de ontwikkeling van de economie van Zuid-Oost-Azië, en vraagt de regering spoed te betrachten bij deze pogingen in de richting van vrede en stabiliteit.

IK denk er ZO over

Santo Domingo 1

Het Amerikaanse optreden in Santo Domingo is iets, waartegen ik niet kan protesteren. Amerika vecht voor z'n leven en dat van ons. Zij willen geen Amerikaanse dictatuur opdringen, maar slechts waken voor dictatuur van het communisme nabij hun grenzen.

Tot nog toe is het hun gelukt om de midden-Amerikaanse en andere staten – zoals Venezuela – te vrijwaren van het indringen van de elementen, die er het communisme moeten invoeren en dus de dictatuur. De manier, waarop Castro zich op Cuba heeft genesteld is er een voorbeeld van, hoe ze dat hebben klaargespeeld, met hulp nota bene van de Amerikaanse regering. Ik behoef dit niet nader toe te lichten, want een ieder, die de toestand daar gevolgd heeft, weet hoe Amerika daar be-drogen is.

Het bewijs dat het Amerika er om begonnen is, om vrede en/of democratie te bewerkstelligen, kan men afleiden hieruit, dat Amerika – dat Cuba in eigen-dom had na de Spaanse overheersing – het de vrijheid heeft gegeven.

Men moet met de Amerikanen te doen hebben, die door zovelen worden gebrandmerkt, terwijl ze – in werkelijkheid – zie de Marshall-hulp, enz., vele landen en Nederland inclusief, op de been hebben geholpen, waardoor deze landen er zo goed vóórstaan. Dat ze zich vergist hebben in die Castro, zal wel aan hun naïviteit te wijten zijn en zo is het ook nu weer op Santo Domingo. De negers zijn niet rijp voor 'n eigen regering op behoorlijke grondslag zonder de veelal op voordeel beluste halve of hele Spanjaarden.

Nu uitgemaakt moet worden, wie wel en wie niet in 't gareel lopen van het internationale communisme zitten ze met de handen in het haar. Want wie kan uitmaken, welke geestdrijver geschikt is om in die chaos orde te scheppen en uit de netten van het communisme te blijven? Het geval Castro spreekt in dit geval boekdelen.

In de mei-aflevering van 'Het Beste' komt een interessante en lezenswaardige uiteenzetting voor van de methoden, waarvan het communisme zich bedient om de macht in handen te krijgen. Men leze dit deskundig artikel en men zal ontdekken, dat

het moeilijk, zo niet onmogelijk is, om een en ander tegen te gaan.

De Amerikanen menen dat men het in de kiem zal kunnen smoren met een behoorlijke krijgsmacht, maar hoe het anders kan worden bewerkstelligd, komt niet voor in de geciteerde brief van het D.B. De Chinese communisten zijn nog brutaler, want ze wagen zich niet aan een conferentie over Vietnam, waar hun vooruitgeschoven pionnen al meer dan het halve land bezet houden, met wapens en manschappen uit China. Het is mogelijk, dat de politiemacht van de Pan-Amerikaanse staten orde op zaken kan stellen, zoals ook Amerika van plan was en zal Amerika zich ook graag willen terugtrekken, wanneer het gevaar van nog meer communisme aan zijn grenzen bezworen is. Daarom lijkt mij de brief van het D.B. minstens prematuur.

Het humanisme is in handen van de communistische dictatuur geen partij om rekening mee te houden. In zeker opzicht is het wel geschikt om de wereld in 't algemeen ervan te doordringen, dat het ook wel anders kan en moet.

In ieder geval, de Amerikaanse ambassadeur zal niet verheugd zijn over dit optreden van het dagelijks bestuur.

J. C. v. d. Veen

Santo Domingo 2

Naar aanleiding van de tot de minister-president gerichte open brief betreffende de situatie in de Dominicaanse Republiek (Mens en Wereld van 29 mei) het volgende:

Het dagelijks bestuur meent de vrijheid te hebben uit naam van het Humanistisch Verbond de Nederlandse regering te trachten te bewegen tot het nemen van een concrete stap in de buitenlandse politiek en uit naam van het H.V. de 'onverwijld te rugneming' van de Amerikaanse troepen uit de Dominicaanse Republiek aan te wijzen als het eerste vereiste om verbetering te brengen in een concrete – inderdaad verontrustende – situatie.

Die vrijheid heeft het dagelijks bestuur mijns inziens in het geheel niet. Noch in de beginselen en doelstellingen, noch in de activiteiten van het H.V. zie ik enige rechtvaardiging van de bedoelde actie van het dagelijks bestuur. Ik acht het een ernstige

zaak dat het dagelijks bestuur naar buiten de onjuiste indruk wekt alsof het H.V. intern beraad over concrete politieke maatregelen zou houden, respectievelijk alsof het H.V. aan het dagelijks bestuur mandaat zou hebben verleend bepaalde stappen aan te bevelen als door 'het H.V.' voorgestane oplossingen van concrete politieke situaties.

J. S. Kooy

Santo Domingo 3

Met verontwaardiging heb ik kennis genomen van de brief van het dagelijks bestuur van het Humanistisch Verbond d.d. 10 mei aan de minister-president. Deze verontwaardiging geldt niet uw politieke opvatting van welks oprechtheid ik overtuigd ben. Zelfs het feit dat iets meer begrip voor de oprechtheid van de Amerikaanse bedoelingen de humanist zou sieren noopt mij niet tot een protest.

Het is voor mij echter absoluut onaanvaardbaar dat het bestuur onze levensbeschouwelijke, niet politieke organisatie misbruikt om eigen politieke overtuigingen te propageren. Nog afgezien van het feit dat de verdediging van de humanistische beginselen schade zou kunnen leiden indien het bestuur zijn bevoegdheden overschrijdt, is het toch te gek dat de leden achteraf moeten lezen welke politieke opvattingen zij geacht worden te onderschrijven, zelfs al zouden zij het er toevallig mee eens zijn.

Ik hoop, dat het dagelijks bestuur van het H.V. hiermede in de toekomst rekening wil houden.

J. A. Bekkering

Santo Domingo 4

Gezien de reputatie van betrouwbaarheid, die de N.R.C. heeft, neem ik aan, dat het in het blad van 11 mei vermelde bericht over de brief van het dagelijks bestuur van het H.V. n.a.v. de Amerikaanse interventie in de Dominicaanse Republiek, juist is. Het dagelijks bestuur van onze Partij, pardon, ons Verbond, heeft dus gemeend over een politieke zaak op politieke gronden een brief aan de minister-president te moeten schrijven.

Ik vind dat onjuist, onverstandig en zelfs een tikje belachelijk. Onjuist, omdat de leden van het Verbond als zódanig geen politieke mening hebben, derhalve elke mening kunnen bezitten, maar in geen geval een gezamenlijke mening, waarvan het bestuur van ons, ik dacht tot nu toe, levensbeschouwelijk en niet sociaal-pacifistisch of socialistisch of

(verder pag. 7, kolom 3)

Over lesbische liefde

BRYAN MAGEE schrijft in de New-Statesman van 26 maart 1965 over vrouwelijke homosexualiteit, waarmee hij zich uitgebreid heeft bezig gehouden. De voorzichtige conclusies komen ongeveer op het volgende neer. De frequentie van één op twintig verschilt waarschijnlijk niet van het voorkomen bij mannen van homosexualiteit.

De problemen van ontstaan en 'behandeling' liggen ook ongeveer gelijk, doch er zijn grote verschillen in de verschijningsvormen. Schrijver meent dat men niet meer dan één zesde van de lesbische vrouwen aan hun uiterlijk kan herkennen: als regel blijven zij vóóral vrouw, en pas in de tweede plaats lesbisch. Voorts, zij zoeken als regel geen homoseksuele milieus op, prostitutie is zelden en het is hen alleen om de éne vriendin te doen op wie zij verliefd zijn.

Een gevolg hiervan is dat zij vaak emotioneel geïsoleerd leven, als zij die vriendin nog niet gevonden hebben en geïsoleerd raken wanneer zij de vriendin verloren hebben. Dit leidt tot grote ellende en vereenzaming. Organisaties, die hen in dit opzicht helpen, verrichten dan ook bijzonder humaan en doelmatig werk: in contact brengen met andere lesbische vrouwen. Eén van de meest treffende ontdekkingen (?) van dit onderzoek is dat de lesbische vrouw in haar relatie meer kans heeft tot een bevredigende seksuele ontspanning te komen dan haar heteroseksuele zuster in een heteroseksuele relatie. Er bestaat dus minder frigiditeit in de ho-

moseksuele dan in de heteroseksuele verhouding van de vrouw. Dit is eigenlijk niet zo verwonderlijk als men zich realiseert hoe akelig weinig de meeste mannen zich in de vrouw verdiepen en er alleen maar op uit zijn hun ejaculatie te bewerken. Bij de vrouw, die de vrouw beter kent dan de man — wat een kloof ligt er tussen beiden! — kan men meer begrip en medegevoel verwachten.

Anderzijds moeten we voorzichtig zijn bij de hantering van de termen orgasme en bevrediging, die althans bij de vrouw minstens twee zeer verschillende vormen aan kan nemen: het clitoris- en het vaginaorgasme. Meestal gaat de climax bij de vrouw via de clitoris naar het maximale orgasme bij de vaginale éénwording. In het algemeen zal de lesbische partner meer aandacht voor de eerste bevrediging hebben dan voor de tweede. De man daarentegen weet noch van het ene, noch van het andere iets af en denkt, als regel, alleen maar aan zich zelf. Minnen is een kunst, de oude Ovidius wist dit al!

Met deze opmerkingen wil ik volstaan. Het is dunkt mij goed dat er open over deze problemen geschreven wordt. Vlak voor onze neus, in vrijwel elk huwelijk, in elke relatie van man tot man, van vrouw tot vrouw, komen juist deze dingen aan de orde en zijn een dagelijkse bron van angst, van teleurstelling, van ontbering en liefdeloosheid.

V. W. D. Schenk

Leerstoel in de humanistiek

(vervolg van pag. 1)

'Het (humanisme) is gericht op handhaving van werkelijk menselijke waarden

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr. H. Bongers

Redactieraad: mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet

Redactiesecretaris: J. van Straten, Goethe-
laan 73, Utrecht, telefoon 030 - 3 15 63

Administratie, abonnementen en advertenties: Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 1 01 63; postgiro 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 6,50 per jaar, voor niet-leden f 8,50, buitenland f 10,-, losse nummers f 0,30

met gebruikmaking van de nieuwste kennis- en denkvormen. Het stelt zich beslist buiten het conventionele levenspatroon, maar het keert zich vooral tegen de vergruizeling van wat het als de eigenlijke waarde van de mens beschouwt. Daarom zet het zich in de huidige situatie vooral af tegen het nihilisme, dat tussen twee hoogbergen van volstrekte waarheid en volstrekte subjectiviteit het echte mens-zijn miskent. Met dit nihilisme heeft het gemeen zijn zwevende positie boven de rand van de afgrond en bedreigd door de dood. Maar anders dan dit nihilisme vindt het daarin een karakteristiek evenwicht. Daarbij maakt het in beginsel gebruik van wat de huidige wetenschap over mens en wereld te zeggen heeft; in het bijzonder de biologie, de psychologie en de sociale wetenschap, maar ook de natuurwetenschappen. In dat opzicht is het principieel moderner dan het nihilisme. Vanuit deze positie aanvaardt het doelbewust het hachelijk avontuur van het bestaan, als een experiment om in een aanvankelijk zinloze wereld een zin te leggen die zichzelf genoeg is. Een krachttoer, de baron van Münchhausen waardig, zo men wil; de nihilisten een ergernis, de christenen een dwaasheid; maar de moeite waard om over na te denken... en om voor te leven.'

leven
sverz
ekering
op
index
benad
ering
basis

Aurora

Zend mij vrijblijvend alle inlichtingen over uw Index-Benaderingspolis.

NAAM:

ADRES:

WOONPL:

(In open envelop, gefrankeerd met 7 cts postzegel, zenden aan:
N.V. Levensverzekering Maatschappij
AURORA, Stadhouderskade 1a, A'dam).

(vervolg van pag. 6)

communistisch Verbond, zich de tolk mag maken. Onverstandig, omdat iedereen die wel eens in de keuken heeft kunnen kijken, weet hoe moeilijk, ja, onmogelijk het is, zich met krantenberichten en al naar de omroepzuil gekleurde, televisie-reportages een objectief beeld te vormen van wat er werkelijk gebeurt. Een tikje belachelijk, omdat het optreden blijk geeft van een haast komische overschatting van eigen betekenis en van Nederlands betekenis op het internationale vlak.

Ik ben humanist en juist daarom heb ik er bezwaar tegen, mijne heren bestuurders, door u een politieke opvatting toebedeeld te krijgen, die de mijne niet is. Ik — en vermoedelijk niet ik alleen — zou het bijzonder op prijs stellen, als u daar in de toekomst rekening mee zou kunnen houden.

D. A. Hamburger

REKENSCHAP

**DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van
de humanistische overtuiging**

Redactie:

A.D. Belinfante, J.C. Brandt Corstius,
H. Freudenthal, F.P. Huygens,
B.W. Schaper, P. Thoenes, P. Krug en
Libbe van der Wal

Abonnementsprijs:

f 9.50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van
Socrates en voor studenten f 8.— per jaar).
Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**
Oudegracht 152, Utrecht
Giro 58 22 93

ANNONCES

Wij zoeken voor onze dochter (ll. analiste) per 1 juli in **Hilversum** ongem. zit en sl.kamer of zit-sl.kamer met kookgelegenheid.
Br. aan J. C. van Goudoever, Vivaldistr. 8, Zwolle (tel. 1 89 68).

Wij zoeken een kamer in Leiden voor onze zoon, die medicijnen wil gaan studeren. Oud 21 jaar.
Brieven aan Fam. P. C. Setteur, Monnikensteeg 252, Arnhem.

Welke alleenstaande dame is gedurende de periode 15 augustus-4 december **kleine huishouding** in randgemeente Den Haag (man b.b.h.h. + hondje) waar te nemen bij afwezigheid van huisvrouw door bezoek kinderen Australië. Werkster aanwezig, was buitenshuis. Condities n.o.k.k.
Brieven onder nr. MW 183 aan het bureau van dit blad.

Zojuist verschenen

ECHT EN ONECHT IN GELOOF EN ONGELOOF 3E DRUK

T. T. ten Have

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door overschrijving van f 0,95 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht met op het strookje de vermelding uitgave nr. 6501.

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15 x 23 cm. - Omvang ca. 250 pag.

Prijs f 9.90

U kunt dit bestellen door overschrijving op giro 30 49 60, t.n.v.
Centraal bureau Humanistisch Verbond
OUDEGRACHT 152 - UTRECHT

Herplaatsing wegens misstelling

HET HUMANISTISCH VERBOND

Overweegt tot aanstelling over te gaan van een medewerker, die belast zal worden met de verdere uitbreiding van werkzaamheden op het terrein van geestelijke hulpverlening, speciaal voor

het IJmond-Gebied

*Leeftijd 30-40 jaar, middelbare opleiding, Sociale Academie of gelijkwaardige ontwikkeling.
Salaris: Groep B f 10.440,- - f 15.120,-. Aanstelling boven het minimum is mogelijk.*

Met de hand geschreven sollicitaties (geen ballpoint) met uitvoerige inlichtingen over levensloop, ervaring, belangstelling enz. te richten aan het

Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond
Oudegracht 152, Utrecht.

het wonder

samengesteld door:

Drs. D. Braun O.F.M., P. N. Kruyswijk, Prof. Dr. G. A. Lindenboom, Ds. G. van Loenen, J.J. C. Marlet, zenuwarts, Drs. J. G. van der Ploeg, Dr. D. H. Prins, Prof. Mag. Dr. E. C. F. A. Schillebeeckx O.P., Ds. P. Simoons, Dr. I. Vijlbrief, Drs. J. A. M. Weterman.
(Uitgave N.G.C. no. 26)

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht met op het strookje de vermelding: N.G.C. nr. 26.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER-DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels insluiten.